

ГЕНДЕРНА БЛИЗЬКІСТЬ ТА ДЕЯКІ ЕЛЕКТОРАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ПІД ЧАС ВИБОРІВ

GENDER AFFINITY AND SOME ELECTORAL STEREOTYPES OF WOMEN'S BEHAVIOR DURING THE ELECTIONS

У статті розглянута важлива й актуальна наукова та практична проблема, пов'язана зі специфікою поведінки жінок під час виборів щодо голосування за представників різної статі. Визначено, зокрема, що за даними соціологічного дослідження явища «гендерної близькості», тобто переважного голосування жінок-виборців за жінок – кандидатів на виборні посади, не спостерігається. Зроблено висновок щодо того, що це пов'язано, з одного боку, з наявною специфікою участі жінок у політичному житті України, а з іншого – з наявністю та серйозним впливом на жіночий електорат низки специфічних гендерних стереотипів, які будь-яким чином орієнтують жінок-виборців на підтримку в процесі виборів кандидатів чоловічої статі або не визначають чітко орієнтацію на стать кандидата, а виходять із його особистих якостей.

Ключові слова: гендерна близькість, гендерні електоральні стереотипи, жінки-виборці, політична еліта, гендерний розрив. В статті розглянута важлива й актуальна наукова та практична проблема, пов'язана зі специфікою поведінки жінок во время выборов относительно голосования за представителей разного пола. Определено, в частности, что по данным социологического исследования явления «гендерной близости», то есть преимущественного голосования женщин-избирателей за женщин – кандидатов на выборные должности, не наблюдается. Сделан вывод относительно того, что это связано, с одной

сторони, с имеющейся спецификой участия женщин в политической жизни Украины, а с другой – с наличием и серьезным влиянием на женский электорат ряда специфических гендерных стереотипов, которые различным образом ориентируют женщин-избирателей на поддержку в процессе выборов кандидатов мужского пола или не определяют четко ориентацию на пол кандидата, а выходят из его личных качеств.

Ключевые слова: гендерная близость, гендерные электоральные стереотипы, женщины-избиратели, политическая элита, гендерный разрыв.

The article deals with an important and actual scientific and practical problem related to the specificity of women's behavior during voting for representatives of different sexes. It has been determined that according to the sociological researches the phenomenon of "gender proximity" – the prevailing voting of female voters for female candidates for elected positions is not observed. It is concluded that on the one hand, this is connected with the specific of the participation of women in the political life of Ukraine. On the other hand, with the presence and serious influence on the female electorate of a number of specific gender stereotypes that in every way orient women's voters into support of male candidates, or do not determine clear orientation on the candidate's gender, but proceed from his personal qualities.

Key words: gender proximity, gender electoral stereotypes, female voters, political elite, gender gap.

УДК 316.35:305

Дзюба Н.В.

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи
Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Представники жіночого руху, феміністки і не тільки, політики, населення, що виступають за розширення політичних, зокрема й виборчих, прав жінок, активізацію їх участі у виборних органах влади та місцевого самоврядування, часто не розуміють і не можуть пояснити того, чому за відносної більшості жінок в електораті практично всіх демократичних країн (Україна в цьому плані не є винятком) у виборні органи, особливо центральні, потрапляє так мало жінок. Так, в Україні цей показник уже в часи незалежності не перевищував 12% (у Верховній Раді України VIII скликання становить 11,1% загального складу, а середній міжнародний показник – 22%), а в структурах місцевого самоврядування жіноче представництво становило 10% в обласних радах, 23% – у районних, 14% – у міських радах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розібратися в цій проблемі дає змогу аналіз проблеми гендерної близькості, яка досі практично не вивчалася соціологами, демографами та іншими фахівцями. Власне, сам термін «гендерна близькість» характеризує схиль-

ність людей голосувати за членів виборчого процесу, кандидатів своєї статі (тобто схильність жінок обирати у виборні органи влади саме жінок). Знову підкреслимо: за фактичної більшості жінок-виборців в органи влади «проходять» переважно чоловіки. І хоча в деяких скандинавських країнах до парламентів проходить більша частка жінок, ніж в Україні, їх усе одно значно менше, ніж чоловіків. В Україні зберігається тенденція, що значна частина жінок не схильні голосувати за жінок.

Чому ж відбувається подібна ситуація? Тим більше, що сьогодні в багатьох країнах громадянськість уже дійшла висновку, що жінки реально повинні займати більш серйозні позиції в органах управління, а в деяких європейських державах сьогодні навіть посади міністрів оборони посідають жінки. Пропорційна представленість чоловіків і жінок в органах влади суттєво збагачує суспільство, робить процес прийняття рішень більш різнобічним, оптимізує його з позиції захисту інтересів різних соціальних груп. Як зазначають науковці, країни, які мають у своїх парламентах та урядах менше 25–30% жінок, не приділяють достатньої

уваги питанням соціальної політики, зокрема соціальному захисту, охороні материнства та правам дітей.

Зрозуміло, що система гендерної близькості в більшості країн, особливо пострадянських, практично не працює. Переходячи до аналізу відповідної проблеми, зауважимо, що мова не йде про те, що більшість у виборних органах та головні посади в органах державного управління повинні обов'язково посідати жінки. Піднята наукова проблема торкається лише аналізу того, чому подібна ситуація має місце. Інша річ, чи потрібно її докорінно змінювати. Хоча з позиції сучасних демократичних процесів навряд чи хтось може заперечувати ту обставину, що жінки сьогодні в багатьох країнах, зокрема й Україні, не займають у структурі управління суспільства те місце, яке їм належить займати.

Постановка завдання. Головна мета статті – проведення дослідження схильності людей голосувати за членів виборчого процесу своєї статі, зокрема жінок-виборців за жінок-кандидатів, аналіз проблем реалізації гендерної близькості у виборчих процесах в Україні, електоральних стереотипів, що заважають жінкам обирати в органи влади представників своєї статі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, якщо виходити з теорії електорального маркетингу, аналізувати основні моделі електоральної поведінки виборців (соціологічну, соціально-психологічну, партійної ідентифікації, раціонального вибору тощо), можна зробити досить ґрунтовний висновок, що соціально-демографічна модель електоральної поведінки, відповідно до якої можна пояснити існування гендерного розриву й різниці в електоральній поведінці жінок і чоловіків, справді не може виступати як основна, така, що формує виборчу поведінку населення.

Проте чому вона не може «спрацьовувати» як інші, більш «вагомі» у випадках, коли на виборах балотуються як чоловіки, так і жінки? Причому останніх серед виборців усе-таки більше. На нашу думку, цілком зрозуміло, що поведінку жінок-виборців визначають і регулюють певні гендерні електоральні стереотипи, тобто схематизовані, узагальнюючі уявлення про чоловічі та жіночі ролі, зокрема й в управлінні державою, прийнятті для реалізації законодавчих актів, які існують у масовій свідомості та проявляються під час політичної й виборчої діяльності.

Які ж це стереотипи? Хоча ця проблема комплексно не вивчалася, існують лише деякі судження, спробуймо, не претендуючи на повний і вичерпний аналіз, визначити та розглянути основні з таких стереотипів:

– політика – не жіноча справа, чоловіки в цій сфері більш професійні, можуть більш ак-

тивно й ефективно вирішувати політичні проблеми;

– жінка-політик навіть у разі її перемоги на виборах усе одно буде приділяти більше уваги родині, дітям, ніж політичній діяльності;

– чоловіки часто мають більше ресурсів, можуть виділяти більше коштів на вирішення різноманітних проблем виборців, ніж жінки, а також мають «зв'язки»;

– жінки-політики часто поводяться таким чином, що викликають у жінок-виборців задрощі, або ревності, або просто роздратування, тому багато виборців не хочуть віддавати їм перевагу в голосуванні;

– жінки-кандидати на виборні посади часто менш професійно (порівняно із чоловіками) ведуть свої передвиборчі кампанії, агітують виборців, ставлять проблеми та не пропонують достатньо ефективні шляхи їх вирішення;

– жінки найчастіше приходять у політику зі сфер освіти й медицини, тому володіють меншим політичним досвідом, ніж чоловіки;

– голосувати за жінок заважають гендерні стереотипи патріархальної ідеології, специфічне ставлення до жінок як осіб, які повністю залежать від чоловіків.

І це ще не всі стереотипи. Додатково можна назвати такі, як специфіка жіночої соціалізації (коли дівчат свідомо готують до основної ролі в приватній сфері – господинь, матерів тощо), досить знижена самооцінка жінок щодо придатності до політичної діяльності, небажання багатьох чоловіків «допускати» жінок до політичної та управлінської сфер як таких, що є джерелами значних прибутків, тощо.

Щодо існуючих гендерних стереотипів в Україні С. Оксамитна зазначала: «Аналіз результатів загальнонаціональних опитувань свідчить про домінування в масовій свідомості низки гендерних стереотипів, які відповідають патріархальній ідеології та практиці повсякденного життя. Це стосується уявлень про роль і призначення жінок у суспільстві, можливості одержання роботи та здійснення кар'єри, участі в політичній діяльності тощо» [2, с. 136]. За результатами дослідження, проведеного в 2002 р. [3, с. 65], можна виділити такі стереотипи патріархальної ідеології та практики як досить поширені серед населення України (з тими твердженнями повністю або частково згодні приблизно 90% опитаних): «кар'єра для жінки – це добре, проте насправді більшість жінок віддають перевагу сім'ї та материнству», «для дитини дошкільного віку погано, якщо її мати працює». Такий стан підтримується також виділенням важливих сфер серед чоловіків і жінок: для жінок більш важливі діти, а для чоловіків – робота, хобі та захоплення, меншою мірою політика. Рівень задоволеності сімейним життям, розподілом обов'язків

у сім'ї, особливо розміром свого доходу та рівнем достатку своєї сім'ї, значно нижчий у жінок порівняно із чоловіками. До того ж можливостями службового просування та можливостями підвищити свій професійний рівень жінки значно менше переймаються, ніж чоловіки, а стосунками зі своїми дітьми, навпаки, менше переймаються чоловіки.

За традиційними уявленнями про роль жінки в суспільстві один з основних шляхів її самореалізації полягає в народженні та вихованні дітей. Абсолютизація цієї тези неминуче звужує можливості жінки, зводить її соціальну роль до берегині домашнього вогнища. Тезу «жінці треба мати дітей, щоб відчувати себе повноцінною» однаковою мірою підтримали як жінки (91%), так і чоловіки (91%). Те ж твердження стосовно чоловіків підтримали 79% чоловіків і 78% жінок [3, с. 69].

У сучасній Україні загострення проблем матеріального забезпечення, орієнтація більшості громадян на стратегії біологічного виживання значною мірою визначають протистояння усталених стереотипів стосовно ролі чоловіка й жінки та формування нових поглядів. У ситуаціях, коли в жінок уже помітні трансформації уявлень про себе, свої права й можливості, чоловіки проявляють більшою мірою прихильність до стереотипів, що підтримують патріархальний устрій.

Н. Лавриненко в статті «Динаміка гендерної нерівності у пострадянській Україні» [4, с. 225–253] акцентує увагу на існуванні гендерної нерівності в Україні в новій якості, незважаючи на декларований політичними лідерами демократичний напрям розвитку країни (підтримувані засобами масової інформації та розповсюджені у сфері повсякденного життя традиційні патріархальні міфології відводять жінці приватну сферу, сім'ю). І дослідження свідчать про зростання ролі аскрептивних статусів у визначенні соціальної позиції індивіда, зокрема, гендерного чинника як чинника соціальної нерівності [5]. Включеність жінок у політичну сферу має обмежений характер, що проявляється насамперед у низькому рівні включення у владу.

Однак зупинимось більш детально на характеристичі тих стереотипів, які були названі вище як основні.

Стереотип «політика – не жіноча справа». Це справді найсерйозніший і найпоширеніший стереотип, що характеризує ставлення значної частини населення в різних країнах до політичної «доли» жінки. Не тільки фахівці, а й пересічні громадяни здебільшого розуміють, що політика – це сфера діяльності, спрямована на захоплення (або революційним, або мирним шляхом – через вибори) та використання влади. Ці процеси потребують від людей, які діють у цій сфері, неабияких

якостей і навичок, які практично всі вважають «чоловічими».

Мова йде про такі якості, які стереотипно приписують чоловікам, як рішучість, агресивність, активність, самовладання тощо. Натомість часто стереотипно сприймаються як жіночі емоційність, тактовність, миролюбність, терпеливість, доброта, чуйність тощо. Тому зрозуміло, чому часто виробляється та спрацьовує подібний стереотип. Цікаво, що такі всесвітньо відомі жінки-політики, як А. Меркель і М. Тетчер, займали такі високі позиції в політичній ієрархії саме завдяки тому, що «володіли» багатьма суто чоловічими якостями, про які йшлося вище.

Перехід до нових економічних відносин ринкового типу в Україні супроводжувався відродженням національних ідей, що не могло не вплинути на формування гендерних відносин у форматі національно-патріархальної ідеології. Так, декларації політичних лідерів про вступ на шлях демократичного розвитку фактично супроводжувались відродженням та вільною циркуляцією як у засобах масової інформації, так і у сфері повсякденного життя традиційної патріархальної ідеології, що визначала для жінки приватну сферу, сім'ю як основну [6].

Стереотип «у жінок, які йдуть у політику, постійний конфлікт між професійною кар'єрою та сімейним життям». Коли йдеться про цю особливість, цей стереотип ставлення до жінок-політиків, то виникає цілком зрозуміла проблема, пов'язана зі специфікою потенційної політичної кар'єри жінки та відмінністю від подібної кар'єри чоловіка. Справді, ситуаційні чинники, пов'язані з особливостями життєвого шляху жінки в сучасному суспільстві, не дуже відрізняються від тих, що спостерігалися раніше, у минулих століттях. До цього часу більшість жінок мають подвійну або й потрійну зайнятість: окрім професійної зайнятості, жінки несуть відповідальність за ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо.

Відповідно, вони не мають достатнього часу й енергії для активної політичної діяльності. Із цього постають два вагомні наслідки: або жінки приходять у політику в більш пізньому віці порівняно із чоловіками та їм, відповідно, дуже важко досягти тих «політичних вершин», які вже опанували чоловіки; або вони вимушені переривати свою політичну кар'єру в періоди народження дитини (так би мовити, активної сімейної діяльності). До речі, саме тому серед «жіночої політичної еліти» частіше трапляються самотні, розлучені, удови. Це не означає, що в чоловіків немає конфлікту між політичною кар'єрою та сімейним життям. Однак чоловіки займаються політикою, незважаючи на такий конфлікт, а жін-

ки через такий конфлікт схильні відмовлятися від політичної кар'єри. За даними деяких досліджень, жінки значно рідше, ніж чоловіки, задовольняють свої політичні наміри [6].

Коротко кажучи, основою формування стереотипу, про який ідеться, є дійсний і наявний конфлікт між політичною кар'єрою та сімейним життям, який постійно супроводжує більшість жінок, які йдуть у політику. Вони часто реально змушені відволікатись від активної політичної кар'єри на родину та дітей. Такі перерви в професійній кар'єрі призводять до втрати кваліфікації, з одного боку, та втрачати зв'язків – з іншого.

Стереотип *«чоловіки часто мають більше ресурсів та можуть більше дати виборцям»*. Не є таємницею та обставина, що значна частина електорату, особливо в пострадянських країнах, дуже прискіпливо оцінює можливість кандидатів на виборні посади щодо того, що вони реально *«можуть дати»* виборцю в день виборів чи безпосередньо на виборчій дільниці. І в цьому плані чоловіки-кандидати поза конкуренцією (дуже важко згадати випадки, коли *«гречку»* роздавали жінки-кандидати). У цьому разі реально діють структурні чинники, пов'язані з місцем, яке посідають різні категорії реальних та потенційних політиків, як жінок, так і чоловіків, у системі розподілу різноманітних ресурсів, у тому числі матеріальних та фінансових, які вони можуть використовувати під час передвиборчих кампаній. І чоловіки в цьому плані, безумовно, виграють. Визначена гендерною системою нерівність у рівні й орієнтації освіти, доходів, досвіду роботи призводить до того, що жінки менше представлені в тих прошарках, з яких рекрутуються в політику, тому їх шанси на політичну участь значно менші.

Варто враховувати також ту обставину, що, на відміну від чоловіків – потенційних політиків, депутатів тощо, жінки в Україні відчувають недостатню підтримку на шляху до політичної кар'єри від істеблшменту, фінансових кіл, представників політичної еліти. Тому мають значно менші можливості для *«стимулювання»* виборців під час передвиборчих кампаній.

Як зазначала Н. Лавриненко, поширеність практики неформальних методів у сфері політики (і бізнесу), що характерна для сфери політики (і сфери приватного бізнесу), підтримує чоловічий характер політики (та бізнесу) [4, с. 225–253]. Після розпаду Радянського Союзу і політика, і бізнес багато в чому почали будуватися через неформальні мережі знайомств та різного роду зв'язків, у тому числі родинних. Це у свою чергу давало й дає доступ насамперед чоловікам до політичних та економічних ресурсів, інформації й потрібних контактів. Традиційно, ще з радянського періоду історії, ці мережі зв'язків були чоловічими, такими

вони й залишаються. Доступ до них в умовах жорсткої конкуренції та чоловічої корпоративності ще більше ускладнився для жінок. За зауваженнями Н. Шведової, політична еліта Росії була представлена як *«чоловічий клуб»* [7]. Певною мірою для України така характеристика також може бути доречна.

Стереотип *«та вона вся розмальована, зухвала»*. Дуже часто можна спостерігати специфічне ставлення в Україні до жінок-політиків або кандидатів, які йдуть на вибори, зокрема, з боку жінок-виборців. Навіть такі відомі представники жіночої політичної еліти, як Юлія Тимошенко та Інна Богословська, викликають у значній частині жінок-виборців почуття роздратування, ревнощів, заздрощів, загальну несприятливість. Усе це дуже важко пояснити, проте ситуація постійно спостерігається на виборчих дільницях у розмовах поміж жінками, які прийшли голосувати.

Звідки виник стереотип ставлення до зовнішності та поведінки жінок-політиків в Україні (та й не тільки політиків, подібне роздратування часто викликають представниці жіночої статі, які займають досить високі позиції в соціальній структурі суспільства)? На нашу думку, проблема ця виникла із ситуації, що склалась у минулому столітті, коли в радянському суспільстві були встановлені та негласно відтворювались норми для жінок – державних діячів. У результаті в масовій свідомості склався імідж політика – чоловіка, який усі сили віддає служінню своєму народу й державі, жертвуючи особистими інтересами та родиною. Тільки одного разу за останні практично 100 років дружина глави держави Раїса Горбачова спробувала заявити про себе як самостійну особистість, почала вести власну суспільну діяльність. Однак суспільство, політична еліта демонстративно не прийняли новий образ дружини політичного лідера, яка вела б себе, як, наприклад, Хіларі Клінтон. У цьому плані цікаво простежити, яким чином відбуваються зміни в російському суспільстві, де все залишається незмінним (В. Путін *«одружений на державі»*), і в Україні, де дружини В. Ющенко та П. Порошенка вели й ведуть самостійну суспільну діяльність. Однак не всі сприймають це добре, як і, відповідно, взагалі ставляться до жінок-політиків.

Стереотип *«жінки недостатньо активно та професійно беруть участь у виборах»*. Це дуже важлива проблема. І річ не лише в тому (або скоріше не стільки), що жінки менш *«політично професійні»*, що, як уже зазначалося, підтверджується та залежить від структурних і ситуативних факторів участі жінок у політиці. Донині жінки здебільшого несуть відповідальність за ведення домашнього господарства та виховання дітей, саме тому вони не мають достатнього часу чи енергії для політичної ді-

яльності. Не випадково жінки, як правило, приходять у політику в більш пізньому віці, маючи через це менший професійний політичний досвід, або ж змушені переривати професійну кар'єру, унаслідок чого також втрачають кваліфікацію.

Річ також у тому, що в жінок, які претендують на виборні посади та йдуть у політику, слабка «необхідна організаційна та підтримуюча база». Уже згадувалось, що жінки, які йдуть на вибори, володіють меншими ресурсами для політичної діяльності, у них слабша організаційна, фінансова та інша підтримка з боку великих підприємств та організацій, фінансових кіл та інших спонсорів порівняно із чоловіками. Також засоби масової інформації дуже слабо забезпечують їх інформаційну підтримку.

Проблема подібної підтримки жінок-політиків могла б бути вирішена іншим способом. Значну роль у такій підтримці могли б зіграти наявні в країні жіночі організації, які, хоч і не мають значної політичної ваги, постійно організовують серйозний жіночий рух у країні. Проте, на жаль, необхідної підтримки жінки-політики не отримують. На практиці тільки після перемоги на виборах тієї чи іншої партії або її входження у Верховну Раду України, завоювання значних політичних позицій українські партії формують молодіжні та жіночі організації, які потім репрезентують певні напрями діяльності партій. Іноді досить відомі жінки запрошуються в «п'ятірки» партійних списків на виборах. Оце практично й усе. Зрозуміло, що подібна практика, такі підходи до висування жінок до лав політичної еліти зовсім не сприяють формуванню значного «жіночого елітного прошарку» в країні.

Стереотип *«дуже мало жінок приходять у політику з професій, з яких найчастіше рекрутуються політики»*. Хоча останнім часом ситуація дещо змінюється в Україні, більшість жінок усе-таки приходять у політику зі сфер освіти й медицини, тобто професійних сфер, які не дають їм можливості набувати значного політичного досвіду та політичних умінь і навичок. Хоча в останні роки до виборних органів, у тому числі вищого щабля, дедалі частіше приходять жінки з бізнесу, юридичної та інших, більш «політизованих», сфер діяльності. Це підтверджує, наприклад, ситуація у Верховній Раді України VIII скликання, де навіть низку комітетів з економічних і правових питань очолюють жінки.

Іноді дехто згадує роки радянської влади, коли у виборних органах управління було набагато більше жінок, і не тільки зі сфер освіти й медицини. Справді, у роки Радянського Союзу існувала квота на присутність жінок у виборних органах, яка складала 30% їх членів. І хоча насправді існування подібної квоти було

явищем дискримінаційним, воно подавалось як спосіб забезпечення гендерної рівності. Проте насправді така кількість жінок в органах влади (до речі, не лише лікарів, учителів, а й механізаторів, доярок та представниць інших професій, які не передбачали високий рівень кваліфікації у сферах, пов'язаних із політичною діяльністю, які нібито брали участь в управлінні державою) призводила до їх практичного виключення зі сфери прийняття рішень. Таким чином, той спосіб рекрутації жінок у виборні органи управління, що використовувався раніше, за часи Радянського Союзу, не є ефективним. Хоча варто зазначити, що проблема квот як гарантованої присутності у виборних органах влади досі активно обговорюється, а в деяких країнах такий підхід реалізується (проте, безумовно, не в той спосіб, про який йшлося вище).

Загалом, говорячи про згаданий наявний стереотип щодо того, що жінки-виборці дуже обережно ставляться до голосування за жінок-лікарів, учителів та інших, які йдуть у політику, необхідно визнати, що він не тільки існує, а й дещо обґрунтований з огляду на ту обставину, що подібна професійна діяльність не дає їм змогу набути необхідний політичний досвід і політичну «кваліфікацію».

Стереотип *«жінки в нашій та подібних країнах дуже залежні від чоловіків і будь-якого начальства»*. Справді, характерною рисою східнослов'янської політичної культури є патерналізм. Коріння патерналістської традиції в політичній культурі необхідно шукати в давньому минулому, коли основою традиційної культури слов'ян (великоросів, малоросів) в умовах аграрного суспільства була патріархальна родина, сім'я. Авторитет її голови був незаперечним. Він представляв сімейні інтереси у відносинах з оточуючим світом і взагалі практично в усьому. У подібній ситуації будь-який член родини перекладав відповідальність за свою долю на родину, державу, владу. Причому найбільшою мірою це торкнулося саме жінок.

Варто вказати на дві цікаві особливості поведінки жінок та населення країни загалом, які й нині походять із подібної патріархальності масової свідомості. По-перше, будь-яка українська жінка й сьогодні сприймає наявність соціальної допомоги та захисту як обов'язкову функцію влади, що досить природно з огляду на економічне зубожіння населення та «обов'язок» жінки опікуватися сім'єю. По-друге, цікаво, що в Україні, на відміну від більшості західних країн, більшість населення (і це підтверджують соціологічні дослідження) не вважає нижчий соціальний статус жінок порівняно із чоловіками проявом соціальної несправедливості, що також генерує певне ставлення до жінок – кандидатів на високі державні поса-

ди. До речі, досить спокійне ставлення в Україні також до феміністських рухів.

Завершуючи аналіз проблем впливу гендерних стереотипів на виборців та можливу гендерну близькість у процесі їх жіночого електорального вибору, необхідно зауважити, що для виборців, які не бажають витратити ресурси, необхідні в кожному випадку для збирання додаткової інформації про будь-якого кандидата, стереотипи справді функціонують як своєрідні ярлики, що дають змогу цим виборцям, мінімізуючи свої зусилля, виводити певні індивідуальні припущення щодо кандидатів.

Водночас зрозуміло, що для того, щоб стереотип був використаний відповідним чином, щось має призводити до активізації певного стереотипу у свідомості виборця. Американські фахівці, наприклад, вважають, що у випадку із чорношкірими кандидатами та жінками (саме ці категорії кандидатів на виборні посади та у виборні органи через довготривалу дискримінацію відчували на собі вплив подібних стереотипів) фізичні відмінності в расі й статі діють як демографічні сигнали, що у свою чергу активізують певні стереотипи у свідомості виборців.

Взагалі ж проблема впливу стереотипів на свідомість і подальшу поведінку виборців щодо політиків та кандидатів на виборні посади різної статі потребує додаткового, у тому числі не тільки соціологічного, аналізу, як і більш вузька, проте важлива проблема, що є предметом розгляду статті, а саме проблема реалізації можливої гендерної близькості у виборних процесах в Україні.

На жаль, саме ця проблема в Україні (і не тільки) практично не вивчалася серйозно. Тому наведемо лише деякі результати соціологічного дослідження (див. таблицю 1), що було проведене Центром «Соціополіс» за участю автора в період передвиборчої кампанії перед виборами у Верховну Раду України в 2012 р. в двох мажоритарних округах у Волинській та Кіровоградській областях (було опитано по 800 респондентів у кожній області за квотною вибіркою). Зауважимо,

що, по-перше, в обох округах раніше вже обирались досить відомі в Україні жінки; по-друге, у першому випадку (Волинська область) респондентам називалися прізвища потенційних кандидатів, у другому (Кіровоградська область) були названі прізвища кандидатів, які потім дійсно балотувалися; по-третє, обидві відомі жінки балотувалися, проте не вийшли навіть на друге місце.

Незважаючи на те, що дослідження не було спеціально спрямоване на аналіз гендерної близькості, а також з огляду на обставину, що респонденти були опитані за декілька місяців до дня виборів (а не ті виборці, які реально голосували), ми можемо зробити досить обґрунтований, на нашу думку, висновок щодо того, що гендерної близькості в ситуації, яка існує сьогодні в Україні (припустимо, що ці дані свідчать про загальну тенденцію, проте безумовно повинні бути перевірені в подальших дослідженнях), практично не існує. Справді, виборці і чоловічої, і жіночої статі не підтримали потенційних кандидатів-жінок, відомих в Україні. З іншого боку, саме це, на наше переконання, свідчить про те, що вибір жінок дуже незначною мірою спрямований на прояв гендерної близькості (у Волинській області) і протилежний її прояву (у Кіровоградській області), що свідчить саме про те, що в цьому плані справді спрацьовують гендерні стереотипи, про які йшла мова.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, на сьогодні в українській електоральній практиці явище гендерної близькості щодо насамперед переваг у голосуванні жінок-виборців за жінок – кандидатів на виборні посади не спостерігається. Це пояснюється, з одного боку, наявною специфікою участі жінок у політичному житті України, їх електоральної поведінки, ролі у формуванні політичних еліт, а з іншого – наявністю низки важливих гендерних електоральних стереотипів, які корегують поведінку жінок-виборців стосовно кандидатів на виборні посади у владі, які рекрутуються з осіб жіночої статі.

Низький рівень готовності жінок-виборців голосувати за жінок-кандидатів проявляється

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Чи повинен кандидат, якому Ви віддасте перевагу, бути обов’язково чоловіком або жінкою, чи це для Вас не має значення?»

		Обов’язково чоловіком (%)	Обов’язково жінкою (%)	Це не має значення (%)
Волинська область (N 800)	Загалом	12,1	8,6	79,3
	Чоловіки	18,9	7,4	73,7
	Жінки	6,0	9,7	84,3
Кіровоградська область (N 800)	Загалом	21,0	13,0	66,0
	Чоловіки	24,0	12,0	64,0
	Жінки	18,0	13,0	69,0

на тлі соціокультурних, економічних і політичних умов, що сформувались в Україні за часи незалежності та продовжують формуватися. Можна окреслити декілька основних моментів. В Україні гендерна нерівність настільки природно сприймається, що не помічається навіть жінками, які частіше за чоловіків стають об'єктом дискримінації за ознакою статі [4, с. 233]. Також невелика кількість жінок-кандидатів на політичному ринку та, як наслідок, їх низька конкурентоспроможність.

Виявлена ситуація свідчить про необхідність подальшого теоретичного й практичного розроблення проблеми, що дасть змогу досягти таких результатів:

- чітко аналізувати, враховувати та прогнозувати поведінку жіночого електорату під час проведення виборчих кампаній у країні;
- вести подальші дослідження, пов'язані з наявністю та впливом гендерного розриву в українській електоральній практиці;
- загалом визначати нові перспективи дослідження гендеру та гендерних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. За представництвом жінок у парламенті Україна посіла 107 місце у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://time-ua.com/novini/>

[suspilstvo/15811-za-predstavnicivom-jnok-u-parlament-ukrana-posla-107-msce-u-svt](https://www.president.gov.ua/documents/15811-za-predstavnicivom-jnok-u-parlament-ukrana-posla-107-msce-u-svt).

2. Оксамитна С. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі / С. Оксамитна // Гендерна перспектива / упор. В. Агеєва. – К. : ФАКТ, 2004. – С. 135–147.

3. Алексєєва Г. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / Г. Алексєєва, О. Балакірева, В. Бондаровська та ін. – 2-ге вид., доп. та уточн. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2003. – 130 с.

4. Лавриненко Н. Динамика гендерного неравенства в постсоветской Украине / Н. Лавриненко // Новые социальные неравенства / под ред. С. Макеева. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2006. – 355 с.

5. Стрельник О. Гендерна нерівність: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації / О. Стрельник // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 4. – С. 147–154.

6. Темкина А. Теоретические подходы к проблеме политического участия: гендерное измерение / А. Темкина // Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период : сб. науч. статей. – СПб. : Центр независимых социальных исследований, 1996. – С. 13–18.

7. Шведова Н. Гендер, демократия и гражданское общество / Н. Шведова // Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pvlast.ru/img/pdf2005-6/10.pdf>.